

Споживча і сільськогосподарська кооперація України в системі взаємовідносин з
апаратом радянської держави
(20 - початок 30х рр. XX століття).

Тенденції уніфікації кооперативної мережі доби “воєнного комунізму” в Росії, юридично закріплювались на терені Української СРР за допомогою прийняття дублюючих нормативно-правових актів вищими органами державної влади і управління республіканського рівня.

10 серпня 1920р. вступив в силу декрет РНК УСРР “Про об’єднання усіх видів кооперативних організацій”, [1] який передбачав разом з уніфікацією усього спектру кооперативного руху також і, детерміновану функціональною недостатністю контрольного і регулятивного державного апарату, уніфікацію системи нагляду за усіма аспектами існування кооперативних об’єднань. Декретом, з метою об’єднання усіх видів кооперації на основі єдиного керування її трудящими й досягнення монополітності кооперативної політики та господарсько-економічного планування діяльності планування на Україні, розповсюджувалась на території України дія декрета РНК РСФРР від 27 січня 1920р., яким юридично фіксувалось існування єдиної системи воєнізованої одержавленої споживчої кооперації.

На Вукопспілку поклалися функції аналогічні функціям Центросоюзу Росії згідно вищезгаданого декрету від 27 січня 1920р. Ефективність виконання урядового декрету в значній мірі залежала від правильного вибору стратегії організаційно-правового забезпечення реалізації норм російського і українського актів. Проведення декрету РНК УСРР від 10 серпня 1920р. доручалось Кооперативному комітету України, що отримував право видання інструкцій й постанов в розвиток декрету та був зобов’язаний урядом УСРР визначити термін і порядок об’єднання.

Одночасно з цим проходила кадрова реорганізація Кооперативного комітету, що забезпечило реалізацію урядового курсу на колегіальне представництво окремих елементів апарату державного управління в системі керування кооперативними організаціями, що діяли в сільській місцевості.

Положення про Головний кооперативний комітет УСРР при РНК УСРР, затверджене постановою РНК УСРР від 31 січня 1922р., Положення про губернські кооперативні комітети, введені в дію протокольною постановою РНК від 10 березня 1922р. та положення про реєстраційні комісії при Головному та губернських кооперативних комітетах [2] регламентували порядок організації, компетенцію, склад регулюючих кооперацію органів державного управління, що з 1922р. в законодавчому порядку розводились за базовим функціональним навантаженням регламентації режиму організації й діяльності кооперативних товариств й їхніх спілок.

Діяльність Головного кооперативного комітету при РНК УСРР (далі –ГКК УСРР) й губернських кооперативних комітетів на початковому етапі НЕПу (1922-1924) розвивалась за напрямками: 1) самоорганізація; 2) кодифікація кооперативного законодавства; 3) діяльність з організаційного керівництва кооперацією; 4) налагодження взаємовідносин кооперативних організацій з державою.

ГКК УСРР та його місцеві органи при губернських виконавчих комітетах розпочали свою діяльність на початку 1922р. [3]

Протягом 20-х років відбулась єдина масштабна реорганізація територіальної структури регулювання та нагляду за кооперативною мережею в Україні, що була пов’язана з адміністративною реформою 1925 р., проведеною на підставі постанови ВУЦВК від 3 червня 1925 р. “Про ліквідацію губерній й перехід на трьохступеневу систему управління”, [4] ГКК УСРР змінив свою структуру. [5]

Мережа споживчої кооперації з огляду на її принципову значущість в справі постачання – збуту продовольчих ресурсів викликала посилену увагу партійної еліти.

Декретом РНК РСФРР від 20 березня 1919 р. споживча кооперація була підпорядкована НК продовольства, апарат якого інтегрував у власну систему також і робітничу й селянську кооперацію. В результаті чого було створено єдиний апарат продовольчого постачання населення, перш за міського. Принципами побудови нової споживчої мережі стали: об’єднання споживчої кооперації в ЄСТ з відповідною територіальною структурою; обов’язковість членства для населення в ЄСТ за місцем помешкання; скасування вступних й майнових внесків. [6]

Стан відомчої підпорядкованості споживчої кооперації не задовольнив вимог партійної еліти стосовно соціополітичного й господарського впливу на населення й у відповідності з вказівками X з’їзду РКП(б) РНК РСФРР видав декрет від 7 квітня 1921 р., за яким споживча кооперація звільнилася від прямої підпорядкованості НК продовольства. Восени 1921 р. збутово-постачальницька й кредитна кооперація виокремились з споживчої кооперації в автономні кооперативні системи. [7]

Постанова ЦВК і РНК Союзу РСР від 20 травня 1924 р. про споживчу кооперацію [8] підтверджувала норму попереднього союзного узаконення про добровільність вступу й виходу зі споживчого товариства й гарантувала право заснування споживчих товариств усім громадянам СРСР, які користувались правом обирати та бути обраними до Рад, при цьому мінімальна кількість членів для початку функціонування споживчих товариств не могла бути меншою за 30 осіб. Районним та губернським спілкам було надано право змінювати цей мінімум тільки в сторону збільшення. Статтею 3 Постанови обмежувалось коло прав, які надавались споживчим товариствам.

Норми статей 13, 14, 15 згаданої постанови регламентували порядок формування внутрішньо-організаційного правового статуту об'єднань споживчої кооперації. В постанові зазначалось, що статuti споживчих товариств та їхніх спілок повинні були відповідати нормальним статутам, затвердженим РНК союзних республік згідно вказаного узаконення (в УСРР ці документи затверджувались ГКК УСРР, якому це право було надано республіканським урядом, позаяк реєстрація статутів споживчих кооперативних організацій була віднесена до компетенції союзних республік).

Цією постановою визначалися обов'язкові ознаки нормальних статутів об'єднань споживчої кооперації, що втім були аналогічним чином продубльовані на усі інші види кооперативних організацій.

До цього переліку входили: назва організації; район розповсюдження її діяльності і місце перебування правління й інших керівних органів; мета організації; умови вступу, вибуття та виключення членів; відповідальність членів за зобов'язаннями організації; порядок утворення, розмір, порядок розподілу капіталу, порядок розподілу прибутків і видатків; повноваження й термін роботи органів управління і ревізії товариств і спілок; умови і порядок ліквідації; зміна статуту. Окрім норм матеріального права цією постановою встановлювались норми формалізації оформлення правового майнового статуту споживчих кооперативних організацій в союзних республіках Союзу РСР. В узаконенні пропонувалось ЦВК союзних республік доповнити відповідні статті цивільно-процесуальних кодексів в частині майнової відповідальності товариств за своїми зобов'язаннями.

Нормативне постачання потребувало й організаційної перебудови системи радянської торгівлі, в якій споживча кооперація з 1928 р. становила в відомому розумінні автономний сегмент, який охоплював фінансові ресурси більшості населення країни.

У кожному місті запроваджувався в 1929 р. Центральний робітничий кооператив (їхнє існування до 1929 р. не носило уніфікованого й обов'язкового характеру), що об'єднував усіх пайовиків даного міста. [9]

Організаційне оформлення структури й системи внутрішнього керування сільськогосподарської кооперації України проходило у 1921 - 1922 р. 1 квітня 1921 р. було встановлено Всеукраїнську спілку сільськогосподарської кооперації "Сільський Господар", що вже у 1926 р. налічувала у своєму складі 56 спілок в якості асоційованих членів, [10] що дає змогу констатувати її вагу в системі організаційних суб'єктів кооперативної мережі УСРР в 20-х роках.

За чисельністю членів спілок "Сільський Господар" у 1926 р. посідав третє місце серед 17 центральних кооперативних організацій України, а за господарським становищем і місцем в задоволенні економічних й кустарно-освітніх потреб сільського населення республіки цей кооперативний центр протягом усього свого існування посідав першорядні позиції.

Офіційна реєстрація статутних документів "Сільського Господаря" була проведена Реєстраційною комісією ГКК УСРР (РК ГКК УСРР) 30 листопада 1922 р., а принципові зміни до статуту, що носили організаційний характер були затверджені протокольною постановою РК ГКК УСРР 30 жовтня 1925 р. [11]

3 грудня 1922 р. Спілка отримала легальні підстави для відкриття своєї діяльності, хоча вона розпочала своє функціонування до реєстрації статуту. Проте порушення законодавчого поля тут не було, адже реєстраційні комісії ГКК УСРР і його місцевих органів розпочали свою діяльність тільки з травня 1922 р., а "Сільський Господар" заснувався в квітні того ж року.

Реєстрація статуту "Сільського Господаря" на засіданні Реєстраційної комісії ГКК УСРР від 30 листопада 1922 р. пройшла за двома текстами документів, що при завершенні процедури реєстрування були зведені в один – за статутом "Сільського Господаря", що був затверджений Президією ВУЦВК 17 березня 1922 р.; за статутом зі змінами і доповненнями, що були винесені в попередній текст за ухвалою Зборів уповноважених Спілки, що відбулися 26-29 жовтня 1922 р. [12]

Ухвалений 17 вересня 1922 р. Президією ВУЦВК статут мав 115 артикулів, що регламентували діяльність новоствореної установи, як республіканського центру сільськогосподарської кооперації, а з 1924 р. ще й кустарно-промислової кооперації, які почали складатися в якості системних утворень з серпня 1921 р. за декретом ВЦВК та РНК РСФРР "Про сільськогосподарську кооперацію", який став юридичною базою для аналогічного декрету, ухваленого ВУЦВК й РНК УСРР 18 жовтня 1921 р. За нормами цих законоположень сільськогосподарські секції при губернських спілках споживчої кооперації скасовувались і селянські кооперативи перетворювались на самостійні, в відомому сенсі, осередки селянської кооперації. [13]

Первинною ланкою сільськогосподарської кооперації були сільські кооперативні товариства, що об'єднували пайовиків за інтересами. [14]

Необхідність створення нормативно-правової бази регламентації відповідної доктрині диктатури пролетаріату в частині розгортання контрольних механізмів регламентації структуроутворюючих агентів і відношень в системі становлення сільськогосподарської кооперації, була реалізована в напрямі розробки нормативно-правової бази первинних осередків сільськогосподарського кооперативного руху.

Базою для формування правового поля первинних ланок сільськогосподарської кооперації стало Положення про сільськогосподарські товариства, ухвалене в розвиток і доповнення постанови ВЦВК і РНК РСФРР від 3 серпня 1922 р. "Про порядок затвердження та реєстрацію товариств і спілок, що не мають на меті зиску прибутку, й про порядок нагляду за ними," [15] введеного в дію ВЦВК і РНК Росії і розповсюдженого на Україні відповідними актами союзних відомств й республіканського уряду України. За Положенням, сільськогосподарські товариства (загального та соціального характеру) засновувались з метою сприяння розвитку сільського господарства.

За цим узаконенням сільськогосподарські товариства набули прав: проводити культурно-просвітницьку роботу в районі поширення своєї діяльності з розповсюдження територіальних і практичних знань з сільського господарства; купувати й розповсюджувати необхідні для сільського господарства засоби і предмети виробництва; організувати боротьбу з епізоотіями та шкідниками сільськогосподарських культур; засновувати сільськогосподарські підприємства (!); виконувати доручення державних, кооперативних й громадських закладів і організацій зі здійснення агрикультурних заходів.

Зміст корпусу норм Положення, юридичні підстави його видання, система організаційного регулювання функціями сільськогосподарських товариств дає підстави стверджувати, що даний юридичний акт не входить до складу кооперативного законодавства, позаяк за своїм визначенням кооперативи проводили прибуткові операції для поліпшення майнового, фінансового, соціального становища власних членів. Не дивлячись на це в УСРР були спроби його застосування до низових сільськогосподарських об'єднань, що відрізнялися за своїм організаційно-правовим статусом від сільськогосподарських некооперативних громадських об'єднань, якими і були згадані сільськогосподарські товариства.

Парадоксальність ситуації полягала в тому, що до низової кооперативної мережі в ряді випадків у 1923 р. застосовувалось некооперативне законодавство, що тягло за собою неадекватне розширення компетенції підрозділів НКВС УСРР стосовно втручання в систему організаційного нагляду за тією частиною системи громадських організацій, що за діючим радянським законодавством була віднесена до компетенції інших органів управління республіки.

Кумуляція досвіду незаконного адміністрування та існування перехресної компетенції слугували умовами для висунення НКВС претензій на здійснення повного контролю і нагляду за усіма громадськими об'єднаннями села.

Організаційне закріплення підрозділів НКВС в системі кооперативного нагляду досить успішно блокувалось ГКК.

Законодавче регулювання сільськогосподарських кооперативних організацій не вичерпувався загальними положеннями і виданнями союзними і республіканськими державними органами загальних нормативно-правових актів, що регламентували життя мережі в цілому.

Практика радянської законодавчої активності з врегулювання функціонування сільськогосподарської кооперації включала спеціальне законодавче регулювання окремих актуальних питань цього виду мережі, зокрема проблеми сільськогосподарського кредиту; практичних заходів з механізації сільськогосподарського виробництва; питань виробничого кооперування селянства з використанням низової мережі сільськогосподарського виробництва; питань виробничого кооперування селянства з використанням низової мережі сільськогосподарської невиробничої кооперації.

Так, постановою ВУЦВК від 24 січня 1923 р. "Про відбудову сільського господарства й сільськогосподарської промисловості та про організацію для селянства сільськогосподарського кредиту"[16] закладалася нормативна база для створення і введення в дію Положення 1923 р. про кооперативні й кредитні сільськогосподарські товариства. [17]

Отже в 1922-1923 рр. були створені політичні й організаційно-правові засади розвитку законодавчого забезпечення правового поля сільськогосподарської кооперації: принцип розвитку загальногалузевого регулювання цієї гілки кооперації та принцип розгортання диференційованого регулювання тих сторін функціонування кооперації, актуальність яких на той час вважалось незаперечною.

В 1924 р. сільськогосподарська кооперація УСРР входить в наступний період свого існування в системі громадських об'єднань диктатури пролетаріату

22 серпня 1924 р. в Москві ухвалюється постанова ЦВК й РНК Союзу РСР "Про сільськогосподарську кооперацію", що послужила юридичним підґрунтям для розробки і впровадження профільного законодавчого акту в УСРР, оскільки, не дивлячись на збереження принципу превалювання в союзному кооперативному законодавстві російської юридичної й відомчої практики, починаючи з 1924 р. ВУЦВК і зацікавлені відомства брали активну участь в поданні проектів узаконень союзного масштабу, в яких викладали своє бачення республіканської специфіки функціонування сільськогосподарської кооперації.

Постанова являла собою положення, яким встановлювався відповідний юридичний режим: 1) організаційно-правового будівництва сільськогосподарської кооперації; 2) реєстраційного забезпечення лояльності кооперативних об'єднань; 3) нагляду за існуванням; 4) формування компетенції республіканських урядів з піднятих постановою питань. [18]

В статті 5 Постанови містилась норма, що надавала сільськогосподарським кооперативам право вільного налагодження стосунків з іншими видами кооперації й засновувати змішані за родом діяльності кооперативні організації, що свідчило про виключну зацікавленість органів влади продовольчим ресурсом, яким володіла традиційна сільськогосподарська кооперація, особливо в хлібній Україні.

В комплексі заходів з регламентації функціонального режиму існування кооперативів встановлювались підстави, терміни, умови утворення, діяльності й ліквідації сільськогосподарських кооперативних організацій. Заслугує на увагу той факт, що в аналогічній загальносоюзній постанові про інші види кооперативних організацій, порядок ліквідації однопорядкових товариств взагалі не регламентувався і не згадувався. Регламентувався також і режим злиття товариств і спілок з новим статутом або без такого.

Статтею 9 РНК союзних республік надавалось право видання типових статутів сільськогосподарських кооперативних об'єднань в разі, коли вони вважатимуть це за потрібне.

В союзних республіках, - вказувалось у постанові, - можуть бути організовані спілки сільськогосподарської

кооперації або окремих її видів в республіканському масштабі, статuti яких затверджуються РНК .

В статті 12 вказувалось, що загальний нагляд за діяльністю сільськогосподарських кооперативів належить НК землеробства союзних республік, [19] чим ігнорувалась дворічна практика кооп. регулюв. УСРР.

Розвиток системи законодавчого союзно-республіканського регулювання сільськогосподарської кооперації відбувався, як у формі видання норм формативного права союзним урядом, що встановлювали окремі засади регулювання кооперації з боку республіканської влади, встановлюючи її регулютивно-нормативну кооперацію, так і у формі союзних узаконень, що безпосередньо стосувалися або сільськогосподарської або інших гілок кооперативної мережі, або республіканської системи організаційного регулювання сільськогосподарської кооперації Української РСР.

28 березня 1923 р. Рада праці й оборони Союзу РСР ухвалює постанову “Про зовнішній українській кооперації мати своїх представників при закордонних конторах Центроспілки й затвердження принципів узгодженої з Центроспілкою роботи з експорту й імпорту”, [20] якою з метою розвитку діяльності українських кооперативних центрів з вивезення продуктів сільського господарства й сировини за кордон СРСР, Українській СРР в особі об’єднаного органу Укркоопу дозволялось відкривати при закордонних представництвах Центроспілки РСФРР інститут власних уповноважених для узгодження роботи з імпекусу. Постанова РПО СРСР вказувала, що принципи узгодженої роботи повинні бути визначені спеціальною угодою між кооперативними центрами споживчої (!) мережі – Центроспілкою Росії та Вукоопспілки, на які покладалися функції закупівлі хлібних ресурсів українського села й перепродажу їх закордонним споживачам, в обхід “Сільського Господаря”, що не відповідав вимогам дисциплінованого виконавця вимог союзного уряду стосовно торгівельно-посередницьких операцій з вивезення українського збіжжя з огляду на соціальний склад Спілки й низових ланок її регіональних організацій .

На початок 1927 р. мережа сільськогосподарської кредитової кооперації нараховувала в УСРР близько 60 000 кредитових організацій усіх рівнів. Сільськогосподарська кредитова кооперація об’єднувала третину всього сільського населення. Кількість її членів збільшилася з 2 млн. у 1924 р. до 5,5 млн. наприкінці 1925 р., а виборчий актив низової мережі усієї сільськогосподарської кооперації України в 1927 р. налічував 430 тис. (!) чоловік. [21]

Матеріальне й організаційне зміцнення української сільськогосподарської кооперації свідчили про набуття нею здатності реалізувати заходи з накопиченням та експлуатацією продуктивних ресурсів за державним замовленням і сприяти посиленню продовольчої безпеки країни.

Реформування первинних ланок споживчої кооперації на рубежі 20-х-30-х рр. доповнювалось реалізацією заходів з вертикальної централізації спілкової структури споживчої кооперативної мережі. В 1930 р. на Другому з’їзді споживчої кооперації СРСР Центроспілка РСФРР була об’єднана з Центроспілкою Союзу РСР в монопольне союзно-республіканське об’єднання. [22]

Напередодні запровадження карткової системи постачання населення, союзними законодавчими актами принципово змінюється статус сільськогосподарської кооперації в республіках.

На зміну постанови РПО СРСР від 25 лютого 1927 р., РПО СРСР 29 квітня того ж року ухвалює постанову “Про зміну постанови РПО СРСР про заходи щодо зміцнення і розвитку сільськогосподарської кооперації,” [23] якою передбачалось в процесі залучення до сільськогосподарської мережі сільського населення і розвитку її операцій із заготівлі та збуту продуктів рослинництва й тваринництва передати сільськогосподарській кооперації від споживчої кооперативної мережі обов’язки заготівлі означених продуктів для державних промислових і торгівельних підприємств та установ. При цьому ці зобов’язання розповсюджувались РПО СРСР на сільськогосподарську кооперацію без повного виведення з-під його дії акту споживчих товариств, отже з квітня 1927 року запроваджувалась альтернативна міжкооперативна система постачання державних підприємств продукцією. Споживчій кооперації наказувалось проводити заготівлю продукції сільського господарства через сільськогосподарські кооперативи на підставі спеціально укладених угод або безпосередньо використовуючи власний апарат. Споживча кооперація повинна була поступово скорочувати сировинні заготівлі по мірі зростання обороту й посилення організаційно-господарських можливостей сільськогосподарської кооперації. Державні органи, що планували та регулювали народно-господарський процес, залишали за собою право визначення номенклатури та обсягу сировинних заготівель, що здійснювались об’єднаннями споживчої кооперації.

Розвиток взаємовідносин державної промисловості, націоналізованої банківської системи й сільськогосподарської кооперації України з загальносоюзними органами держави проходив в рамках посилення тенденції адресного регулювання фінансово-господарської активності кооперативної мережі. 1 лютого 1929 р. Радою праці й оборони СРСР ухвалюється постанова, що стосується конкретно сільськогосподарської кооперації України. В постанові “Про термін виплат по товарним операціям сільськогосподарської і кредитової кооперації України”, [24] яка констатує надзвичайно важке становище фінансів сільськогосподарських і кредитових товариств і їхніх спілок в 19 південних округах. УСРР, що постраждала від неврожаю, встановлювала кінцевий термін погашення фінансової заборгованості української сільськогосподарської кооперації до 1 жовтня 1929 р. й пропонувала Економічній нараді УСРР ряд пропозицій з подання вказанного фінансового становища сільськогосподарської кооперації; проявилась тенденція до нарощування обсягу питань функціонування громадських господарських організацій села, які виносились на розгляд і регламентувались державними органами шляхом ухвалення відповідних адресних і загальної дії законодавчих актів.

Закріплення данної тенденції юридизації існування господарських громадських об'єднань селянства й переведення усієї організаційної мережі сільськогосподарської невиробничої кооперації на обслуговування завдань з суцільної колективізації селянства визначило характер утилізації громадського корпоративного ресурсу самодіяльного селянства України.

18 вересня 1929 р. виходить відома постанова ЦВК і РНК Союзу РСР “Про сільськогосподарську кооперацію та її роботу”, [25] згідно норм якої розпочалася масштабна реорганізація мережі сільськогосподарських кооперативних об'єднань за функціональним, організаційно-структурним та соціально-кадровим напрямками, за результатом якої автономний організаційний статус селянської кооперації України перестав існувати.

Постановою визнавалось за необхідне масове створення в якості низової ланки нової сільськогосподарської кооперації виробничих товариств зі спеціалізацією за основними галузями місцевого сільськогосподарського виробництва (насінницький, тваринницький, тощо). Означені товариства, кумулюючи економічні елементи усунівленого господарювання, повинні були стати базою для розгортання крупного колгоспного будівництва.

Статтю 6 Постанови функції з постачання як кооперованого, так і некооперованого, на виробничій основі, населення засобами сільськогосподарського виробництва, передавалися від спеціальних збутово-постачальницьких кооперативних організацій та універсальних кооперативних об'єднань, що становили, поряд з кредитною кооперацією, організаційну основу невиробничої сільськогосподарської кооперативної мережі, до виробничих сільськогосподарських кооперативних організацій, що представляли собою державні сільськогосподарські об'єднання на базі усунівлених фондів одноосібних селянських господарств. З-під дії впливу невиробничої сільськогосподарської кооперації виводився принциповий сегмент її діяльності.

Реорганізація кредитових товариств не стала предметом особливої уваги в цій загальносоюзній постанові, проте нормами статей 9-10 закладалось підґрунття для обмеження обсягу їх функцій й перепідпорядкування господарського і організаційно-правового статусу в напрямку концентрації їхніх зусиль на пріоритетному кредитуванні виробничих товариств та колгоспних об'єднань.

Постановою 18 вересня 1929 р. завершувався майже двох річний період реорганізації громадських форм самодіяльної господарської активності українського селянства на шляху поступового звуження його організаційної ініціативи та розширення комплексу завдань з обслуговування держзавдань.

Урядами Союзу РСР й Української СРР приділялася значна увага господарсько-майновому та фінансовому становищу кооперативних організацій, які в достатній мірі постраждали від тотальної реквізиції політики уряду в період “воєнного комунізму” та з огляду на урядову стратегію створення за рахунок кооперації альтернативи приватно-капіталістичним формам господарювання. В 1928-1929 рр. в СРСР поступово запроваджується карткова система постачання продовольства й непродовольчих товарів населення. В цьому руслі господарські органи союзного уряду на рубежі 20-х –30-х рр. ХХ ст. проходять до прямої законодавчої регламентації економічної діяльності споживчої кооперації, що відкриває перехідний період 1929-1932 рр. в функціонуванні споживчої мережі, коли поетапно будуть ліквідовані практично всі ознаки громадської організації в споживчих об'єднаннях.

В липні 1929 р. Рада праці й оборони Союзу РСР ухвалює постанову “Про генеральні угоди, що вкладаються споживчою кооперацією й державною промисловістю,” [26] в якій детально прописувались моменти контракції, постачання, збуту продукції кооперативними об'єднаннями.

Нормативне постачання потребувало й організаційної перебудови системи радянської торгівлі, в якій споживча кооперація з 1928 р. становила в відомому розумінні автономний сегмент, який охоплював фінансові ресурси більшості населення країни й врівноважував потреби людей.

Практика використання апаратом Радянської держави організаційних ресурсів споживчої та сільськогосподарської кооперації при створенні механізму адміністративного та корпоративного нагляду за самодіяльним селянством базувалась на реалізації державними органами й організаціями партії більшовиків принципу прямого втручання в нормативно-корпоративну діяльність громадських кооперативних об'єднань, в якому центральною ланкою взаємозв'язку між державною організацією та сукупністю кооперативних організацій селян виступала активність партійних фракцій в кооперативних центрах.

Примітки

1. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины.- (СУ УССР).-1920.- № 22.- Ст.451.
2. ЦДАВО України.-Ф271.-Оп 1.- Спр.66.- Арк.62,67;СУ УССР.-1923.-Отд.2.-№18.-Ст.83.
3. Там само.- Арк.182.
4. ЦДАВО України.-Ф271.-Оп 1.- Спр.304.-Арк.20;23.
5. ЦДАВО України.-Ф271.-Оп 1.- Спр.304.-Арк.20;23.
6. Бланк Г.Я. Основы теории кооперации и очерки истории потребительской кооперации СССР в двух выпусках. – М., 1960 –Вип.2.-С.12-13.
7. Там само.-С.19-20;21.
8. Вісник ЦВК, РНК, РПО Союзу РСР.-1924.-№5.-Ст.172.
9. Бланк Г. Я. Основы теории кооперации... - Вып. 2. - С. 28.
10. Статистика України.-Серія XVI.-Т.І.- Вип.1.- №148.- X., 1929.- С.51.

11. ЦДАВО України.-Ф.271.-Оп.1.-Стр.58.-Арк.33.
 12. Там само.-Стр.22.-Арк.262.
 13. Марочко В. І.Українська селянська кооперація: Историко-теоретичний аспект (1861-1929). - К .,1995.-С.101; 99.
 14. Там само.-С.104.
 15. ЦДАВО України.-Ф.1.-Оп. 2.-Спр.1094.-Арк.7.,СУ РСФСР.-1922.-№49.-Ст.622.
 16. ЦДАВО України.-Ф.1.-Оп. 2.-Спр.1094.-Арк.1,2,5.
 17. Там само.-Арк.1-1зв.
 18. СЗ СССР.-1924.-№5.-Ст.61.
 19. СЗ СССР.-1924.-№5.-Ст.61.
 20. СЗ СССР.-1923.-№17.-Ст.224.
 21. Агітатор.-1927.-№2.-С.86.
 22. Бланк Г.Я. Цит.произв. – С. 28.
 23. СЗ СССР.-1927.- Отд.1.- № 32.-Ст. 337.
 24. СЗ СССР.-1929.- Отд.1.- № 15.-Ст. 129.
 25. СЗ СССР.-1929.- Отд.1.- № 61.-Ст. 565
-